

*В. Ю. Степанов,
доцент кафедри філософії та політології,
Харківська державна академія культури.*

КОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Розглянуто специфіку управління в рамках сучасного суспільства з позицій комунікаційного підходу, що є сукупністю комунікаційних технологій, які забезпечують взаємодію між виробником і споживачем інформації.

A management specific is considered within the framework of modern society from positions of of communication approach, being an aggregate of communication technologies, providing co-operation between a producer and user of information.

ВСТУП

Проблема засобів сучасної комунікації опинилася в центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників у результаті тих глобальних змін, яких зазнає навколишній світ впродовж останніх десятиліть. Великий обсяг досліджень, присвячених впливу комунікації на світогляд підрастаючого покоління або ролі засобів масової інформації в процесі соціалізації індивіда, не дозволяє повною мірою розкрити динаміку зміни інформаційного простору і виявити соціально-філософські аспекти цієї зміни, а також прослідкувати роль засобів комунікації в даному процесі. В результаті трансформації інформаційного простору утворюється нова система цінностей, нові пізнавальні й практичні пріоритети, причому їх роль у суспільстві визначається тим безпосереднім впливом, який ці цінності в змозі чинити на соціальну поведінку людини, на розвиток економічної і політичної системи. Таким чином, вивчення системи цінностей, що формується, закономірностей її виникнення і трансформації є одним з пріоритетних завдань сучасної соціально-гуманітарної науки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розглянути специфіку управління в рамках інформаційного суспільства з позицій комунікаційного підходу, що є сукупністю комунікаційних технологій, соціальних функцій комунікацій, які забезпечують взаємодію між виробником і споживачем інформації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важливим серед сучасних тенденцій соціально-філософських досліджень видається розвіювання утопічного образу сучасного суспільства як "держави загального благоденства", в якому кожен дістає доступ до необхідних ресурсів з метою самореалізації і досягнення індивідуально певних пріоритетів [7]. Таке розуміння суспільства, сформоване ще в роботах М.Маклюєна в 70-х роках ХХ століття, в даний час вже не відповідає дійсності, оскільки все більше тривожних тенденцій свідчать про те, що формування нового типу інформаційного простору у жодному випадку не позбавляє від соціальних і економічних проблем. Економіка і політика, побудовані на пріоритеті інформації, виявляються схильними до численних небезпек і ризиків, зв'язаних з використанням інформації на користь певних владних груп або зі свідомим спотворенням інформації. Подібні проблеми дозволяють по-новому переосмислювати перспективи розвитку людини в умовах панування сучасних комунікацій, а також примушують тверезо оцінювати можливості інформаційного суспільства, боротися з його недоліками і створювати необхідні умови для реалізації його позитивних рис.

Загальнометодологічне та теоретичне значення щодо розуміння досліджуваної проблеми справили праці таких зарубіжних авторів, як: С. Алстром, Д. Белл, З. Бжезінський, К. Боулдінг, К. Бьорд, Н. Вінер, Б. Гейтс, Д. Гелд, Е. Гелнер, К. Гірц, П. Дру-

кер, Р. Йенсен, М. Кастельс, Е. Лемберг, Дж. Ліхтгайм, Г. Маклюєн, Р. Макрідіс, А. Пшеворський, Д. Рісмен, М. Роуз, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлер, М. Фріден, Ф. Фукуяма та ін.

Науковими дослідженнями різноманітних аспектів інформаційного забезпечення систем управління, у тому числі на державному та регіональному рівнях, займалися вітчизняні вчені: О. Амоша, В. Бакуменко, А. Баранова, Л. Бакаєв, О. Бакаєв, Я. Берсуцький, А. Берсуцький, Є. Балашов, Н. Бусленко, О. Голобуцький, В. Глушков, В. Гончаров, А. Дабагян, Б. Данилишин, М. Демков, А. Іваненко, І. Клименко, І. Коліушко, І. Кононенко, М. Корецький, В. Куценко, К. Линьова, Н. Міхеєва, Г. Почепцов, Г. Поспелов, М. Раду, А. Семенов, В. Цимбалюк, С. Чукут, О. Шевчук, Ю. Якутін та ін. Інформаційно-аналітична діяльність органів влади, роль інформації у процесі прийняття державно-управлінських рішень є предметом досліджень А. Ахламова, А. Дегтяра, В. Дорофійєнка, І. Древицької, Ю. Машкарова, В. Мороза, О. Крюкова, Н. Нижник, М. Татарчука, В. Троня та багато ін.

У їх роботах піднімаються проблеми сучасної системи управління, а також вплив інформаційних мереж на трансформацію соціальних інститутів демократичного суспільства. Втім, незважаючи на великий науковий інтерес фахівців до інформаційно-аналітичної діяльності органів влади та її вдосконалення, багато теоретичних, методологічних та практичних питань, особливо в умовах нових інформаційно-комунікаційних технологій, залишаються не вирішеними.

Комунікація є невід'ємним феноменом життєвого миру людини, забезпечуючи інтерсуб'єктивний характер його освіти і функціонування [8]. Будь-якою дією є оволодіння певною ситуацією, причому зв'язаними в даному випадку виявляються два аспекти дії: телеологічний і комунікативний. Телеологічний аспект полягає у виконанні кожним індивідом запланованої ним послідовності дій для досягнення поставленої мети. Комунікативний аспект направлений на діалог з іншими чинниками соціального простору і встановлення з ними взаєморозуміння.

Життєвий мир, у свою чергу, виступає як межа комунікації, обумовлюючи наявність схожих для всіх учасників комунікації спілкування. Наявність життєвого миру є фундаментальною властивістю спільності різних індивідів, що долає різницю точок зору, а також є джерелом сенсів комунікації, на якому базуються формульовані в процесі взаємодії точки зору [4].

У цьому аспекті можна виділити наступні соціальні функції комуні-

кації.

1. Функція взаєморозуміння, що полягає у використанні й оновленні запасу соціальних стереотипів поведінки і оцінки ситуації. Стикаючись в процесі комунікації з якоюсь непоясненою ситуацією, індивід підбирає з власного "арсеналу" найбільш відповідний штамп, який або використовується без змін, або (у тому випадку, коли взаєморозуміння в комунікативному акті не може бути досягнуте без поступок точці зору співбесідника) піддається незначним трансформаціям.

2. Функція соціальної інтеграції, що виявляється в усвідомленні індивідом спільності своєї точки зору, що висловлюється в процесі комунікації, з аналогічними точками зору, що належать іншим людям. Подібне ототожнення дозволяє усвідомити приналежність, не лише формальну, але і фактичну, до певної соціальної групи або соціального інституту. Цей принцип використовується в сучасних західних компаніях для побудови системи корпоративної етики.

3. Функція соціалізації, що сприяє утворенню індивідуальної і соціальної ідентичності особи. Формування власної точки зору і усвідомлення її рівнозначності точкам зору інших людей приводить до інтеріоризації соціальних норм і їх засвоєння. Індивід переймає ціннісні орієнтації своєї групи і починає усвідомлено їх відтворювати в процесі комунікації з іншими людьми.

Дані функції сприяють розвитку трьох компонентів життєвого миру: культури, суспільства і особи. Якщо культура є запасом всіх наявних соціальних стереотипів ("те, що мовиться"), то тільки суспільство здатне позначити механізми використання цих знань у потрібному контексті ("те, як мовиться"). Схожість одиначної точки зору з аналогічними оцінками, висловлюваними представниками певної соціальної групи, приводить до утворення соціальної ідентичності. Таким чином, комунікація сприяє соціалізації індивіда, а також підтримці й трансформації запасу соціальних стереотипів, способів їх актуалізації і легітимації [1].

У цьому сенсі життєвий мир людини є безперервним споживачем інформації, яка "просіюється" через сито стереотипів поведінки, сприйняття, тлумачення для того, щоб бути відкинutoю або сприяти трансформації наявних стереотипів у бік більшої адекватності актуальної ситуації. Інформаційний простір включає безліч життєвих світів окремих соціальних чинників, але при цьому не зводиться ні до одного з них, оскільки виступає зовнішнім по відношенню до індивіда джерелом, інформація з якого потребує рефлексії і інтеріоризації [2].

Окремі комунікативні акти, учас-

ники яких звертаються до запасу соціально значущої інформації в суспільстві, актуалізуючи її або змінюючи відповідно до принципу когерентності, є невід'ємною часткою соціального життя. Разом з тим, в сучасному суспільстві структуру інформаційного простору утворюють технології і засоби комунікації, що дозволяють встановити контакт між різними сторонами діалогу незалежно від просторово-часових координат їх функціонування. Інформаційний простір, з погляду комунікаційного підходу, є сукупністю комунікаційних технологій, що забезпечують взаємодію між виробником, передавачем і споживачем інформації.

Специфіка управління в рамках сучасного суспільства з позицій комунікаційного підходу полягає у формуванні засобів електронної комунікації, що сприяють подоланню інформаційним простором рамок між державними суб'єктами і утворенню транснаціонального інформаційного простору [3]. Сучасний інформаційний простір утворюється з безлічі комунікативних каналів, що, з одного боку, полегшує для індивіда процес отримання інформації, а з іншого — створює утруднення для раціоналізації комунікації і вибудовування власної ідентичності.

Розростання і інформатизація сфери комунікацій — ці чинники позначаються і на характері політичного устрою суспільства, відбувається "замикання" людини на "приватній" сфері власних інтересів, тоді як сфера "публічна" стає підпорядкованою, що примушує політичних діячів підлаштовуватися під бажання публіки. Симптоматичним явищем перетворення політики в свого роду телевізійне шоу стає зміна основного типу радників будь-якого політичного керівника — якщо в 60-і роки такими виступали укладачі промов (speechwriters), то в 90-і роки їм на зміну приходять "творці" образів (imagemakers). Мистецтвом переконання поступається місце мистецтву справляти відповідне враження на телевізійну аудиторію.

Зміна ціннісних пріоритетів не могла не викликати відповідного відгуку в структурі соціального і політичного простору сучасного суспільства. Посилюється темп виготовлення і споживання інформації, що приводить до явища "футурошок", яке описує в одній зі своїх робіт американський футуролог А. Тоффлер [9], тобто значно разів посилюється швидкість соціальних взаємодій і пов'язаних з ними змін в соціальній інфраструктурі. У соціокультурній ситуації, за якої головним чинником, що впливає на соціальний успіх людини, стає рівень його інформаційного забезпечення, провідним соціальним інститутом

стає освіта. Провідного значення набуває вже не базова освіта і набір знань, що робить суб'єкта фахівцем в конкретній галузі науки або практики, а оволодіння навичками отримання нових знань і відповідно готовність до постійного підвищення або навіть зміни своєї кваліфікації.

У структурі інформаційного простору виділяються наступні рівні: глобальний, локальний і приватний; вони охоплюють всі сфери суспільного життя: від широкосмугових міждержавних комунікативних каналів до міжособових зв'язків окремих абонентів. Умовою становлення глобального інформаційного простору в сучасному суспільстві є цифрова форма зберігання і генерування інформації, що стає критерієм збереження або знищення попередніх форм комунікації.

Основним чинником, що структурує і міняє інформаційний простір постіндустріального суспільства, стає діяльність засобів електронної комунікації, перш за все, Інтернету. Оскільки глобалізований інформаційний простір надає дія на всі сфери суспільного життя, то особливий інтерес викликає з'ясування тієї ролі, яку грають засоби електронної комунікації в процесах функціонування соціальних інститутів і життєдіяльності окремих індивідів [5].

Зміни в структурі управління сучасного інформаційного простору зв'язуються з двома процесами — інформатизацією і комп'ютеризацією, підсумком яких стає виникнення засобів електронної комунікації. Під засобами електронної комунікації в даному дослідженні розуміються засновані на цифрових технологіях глобальні комп'ютерні мережі (Інтернет), а також комунікаційні канали обміну, виробництва і розповсюдження інформації, організовані системно-мережевим чином між країнами (урядами), між крупними міжнародними корпораціями, регіонами, середніми і дрібними підприємствами, між окремими абонентами.

Засоби електронної комунікації можуть розглядатися в трьох базових аспектах: технологічному (технічні можливості виробництва, збереження, актуалізації значущої інформації і здійснення електронних комунікативних актів), програмному (способи передачі даних для сприйняття користувачів, включаючи комп'ютерний інтерфейс) і аксіологічному (цінності й норми, що регулюють розвиток засобів комунікації і визначальні стратегії їх подальшого розвитку). В умовах тотальної комп'ютеризації засоби електронної комунікації стають невід'ємним елементом повсякденного спілкування і взаємодії. Життя людини безпосередньо стикається з електронними пристроями різного ступеня складності, значущість яких визначається

змінюю їх функцій: якщо в індустріальному суспільстві механізми грали роль продовження людського організму, переймаючи на себе найбільш енерго- і фізично витратну роботу, то в суспільстві постіндустріальному технології збільшують свій "соціальний статус", замінюючи індивідів у виконанні певних функцій.

Як основні соціальні наслідки впровадження засобів електронної комунікації в інформаційний простір виступають наступні: віртуалізація соціальних комунікацій (глобальні мережі забезпечують оперативний доступ до інформації, що дозволяє вирішувати питання, що виникають без безпосередньої присутності); збільшення кількості комунікативних каналів (плюралізація джерел інформації і виникнення конкурентної боротьби між постачальниками інформаційних послуг); посилення чинника інтерактивності в процесі комунікації (можливість користувача Інтернет-комунікації самостійно вибирати спектр власних мережевих контактів і використовуваних комунікативних каналів).

Інтернет виступає основним засобом електронної комунікації, критерієм чого є його глобальне розповсюдження і тенденція до домінування у сфері способів отримання нової інформації і встановленні комунікативних каналів [6]. Основними рисами Інтернету як засобу комунікації виступають наступні.

1. Унікальність (відсутність аналогів за ступенем обхвату і можливістю звернення до масової аудиторії).

2. Відвертість (потенційна можливість будь-якого представника світової спільноти виступати як споживачем інформаційних ресурсів, так і їх виробником або транслятором).

3. Глобальність (відсутність національних або яких-небудь інших способів дискримінації людей за ступенем доступу до інформації);

4. Нелінійність (альтернативність і багатоваріантність шляхів розвитку глобальній мережі в цілому, а також окремих її сегментів).

5. Складність (наявність великої кількості тих комунікативних каналів, що переплітаються промовців альтернативними джерелами інформації).

6. Інтегрованість (взаємозв'язок елементів мережі в єдине ціле).

На сучасному етапі соціального розвитку і управління в суспільстві засоби електронної комунікації стають важливим чинником змін, що відбуваються, оскільки провідною здатністю економічних і політичних чинників стає можливість генерування і регенерування інформації. Інформація стає не просто ядром системи комунікативних каналів, а утворює особливу логіку взаємин у

сучасному суспільстві, в якій складовими елементами виступає і політика, і економіка, і культура. Відмінність стратегічних і комунікативних цілей індивіда в умовах Інтернет-комунікацій не є онтологічно заданою, оскільки комунікація виступає основним способом структуризації життєвого миру людини і його самоідентифікації. Досягнення взаєморозуміння в основних ціннісних установках і солідарності в соціально зумовлених діях є основним завданням комунікації, вирішення якої в умовах сучасного інформаційного простору натрапляє на серйозні перешкоди.

ВИВОДИ

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити наступні висновки.

Сучасне глобальне й інформатизоване суспільство кардинально міняє структуру отримання і використання повсякденного досвіду, що приводить до виникнення таких антропологічних характеристик, як потенційна відвертість простору сприйняття і засвоєння отриманого досвіду. Інакше кажучи, порушуються механізми стереотипізації управління і вироблення на його підставі механізмів впливу на соціальну реальність, що приводить до дестабілізації громадського порядку і збільшення потенційної ризикогенності тих ситуацій, в яких опиняється людина.

Збільшення інформаційних потоків, як правило, характеризуються різноспрямованим трактуванням подій, що відбуваються, приводить до стиснення соціального часу, в якому живе і діє індивід. У нього залишається все менше часу на те, щоб осмислити відомості, що надходять, і виробити по відношенню до них адекватну і несуперечливу лінію поведінки.

В умовах безперервної низки комунікативних актів, якими розмічений життєвий графік сучасної людини, скрутним стає вибудовування раціональної життєвої стратегії, що має на увазі не лише готовність до комунікації, але й існування відрефлексованої точки зору, яка може бути аргументовано заявлена і за необхідності прояснена в процесі комунікації.

Засоби електронної комунікації пропонують принципово іншу хронометричну шкалу, в якій змушений діяти сучасний керівник, що приводить до виникнення ситуацій, коли недолік тимчасових ресурсів не дозволяє раціоналізувати комунікацію, тобто виробити несуперечливу і послідовну точку зору, підкріплену фактами і аргументами. Інформація в цьому випадку перестає бути знанням, стаючи лише умовою отримання знань. Під комунікаційним ризиком в даному аспекті можна розуміти продукovanу засобами електронної комунікації потенційну невизна-

ченість, наслідком якої стає пасивний характер соціальних дій, розрахований не на раціональний підрахунок погроз, а на довіру до тих політичних структур, які виступають гарантами уникнення подібних ситуацій.

Основним засобом запобігання наростанню комунікаційних ризиків у сучасному інформаційному просторі є вироблення збалансованих правил управління і корекції комунікативних потоків. Дана стратегія може бути реалізована за наступних умов: забезпечення чесної конкуренції; збільшення приватного сектора інвестицій; створення регулюючих механізмів; забезпечення доступу до інформаційного простору для всіх громадян; недопущення дискримінації при використанні інформаційних ресурсів; поєднання уніфікації технологічних параметрів з різноманіттям культурного і мовного змісту; орієнтація на підтримку розвиваючих держав.

Література:

1. Григор О.О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект): автореф. дис. к-та н. з держ. упр. 25.00.01. / Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. — Львів. — 2003. — 20 с.
2. Костирев А. Г. Роль засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства 23.00.02. політичні інститути та процеси: автореф. дис. к-та політичних наук. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, — 2003. — 20 с.
3. Клименко І.В. Линьок К.О. Технології електронного врядування. — К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. — 192 с.
4. Ненашев А.И. Развитие социального виртуального пространства в сети Интернет // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена". — 2008. — № 33(73). — С. 335—338.
5. Ненашев А.И. Средства электронной коммуникации в структуре социума. — Саратов: ФГОУ ВПО "Саратовский ГАУ", 2008. — 108 с.
6. Ненашев А.И. Развитие сети Интернет: социальный-философский аспект. — Саратов: Издательский центр "Наука", 2008. — 20 с.
7. McLuhan M. The Gutenberg Galaxy. — N.Y., 1962.
8. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. — К.: Видавничий центр "Київський університет", 1999. — 308 с.
9. Тоффлер Э. Шок будущего. — М.: Логос, 2000. — 328 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2010 р.